

Литвин М.О.,
студент III курсу юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: декан юридичного факультету Академії
муніципального управління, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін, професор Литвин О.П.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ

В статті досліджуються проблеми причетності до злочину та проблеми пов'язані з ними, як такі, що сприяють настанню суспільно небезпечних наслідків, або уникненню винними у вчиненні злочину кримінальної відповідальності. З'ясується, що таке причетність до злочину та розглядаються види причетності до злочину тощо.

В статье исследуются проблемы прикосновенности к преступлению и проблемы связанные с ними, как таковые, что способствуют наступлению общественно опасных последствий, или избежанию виновными в совершении преступлению уголовной ответственности. Выясняется, что такое прикосновенность к преступлению и рассматриваются виды прикосновенности к преступлению и тому подобное.

In the article the problems of involvement are investigated to the crime and problem related to them, as such, that assist an offensive publicly of hazard effects, or avoidance guilty in perfect to the crime of criminal responsibility. З'ясується, that such the involvement to the crime and the types of involvement are examined to the crime and others like that.

Постановка проблеми. Дослідити проблеми причетності до злочину та проблеми пов'язані з ними, як такі, що сприяють настанню суспільно небезпечних наслідків, або уникненню винними у вчиненні злочину кримінальної відповідальності. З'ясувати, що таке причетність до злочину, адже у чинному Кримінальному кодексі України не наводиться визначення цього поняття. Розглянути види причетності до злочину, що виділяється в сучасному кримінальному праві трьома формами: потурання, приховування і недонесення. За результатами проведеного дослідження зробити відповідні висновки.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженнями проблем причетності до злочину та проблемами пов'язаними з ними безпосередньо займались М. В. Даньшин: «Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці»: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» – Х., 2000. – 19 с., С. Дрьомов «Причетність до злочину: кримінально-правовий аспект». // Юридичний радник. – 2006. – № 2 (10) квітень, О. М. Лемешко «Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину»: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08, та проблем пов'язаних з ними в тій чи іншій площині займались Б. А. Алексеев, М. І. Бажанова, Н. А. Дідківська,

Ю. П. Дзюба, С. Дрьомов, В. А. Клименко, О. М. Лемешко, М. І. Мельник, А. Н. Трайнин та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних положень щодо проблеми причетності до злочину, що виділяється в сучасному кримінальному праві трьома видами причетності: потурання, приховування і недонесення.

Викладення основного матеріалу. Проблеми причетності до злочину набувають особливої актуальності через те, що діяння, котрі відносяться до зазначеного інституту, мають розглядатися як такі, що сприяють настанню суспільно небезпечних наслідків, або уникненню винними у вчиненні злочину кримінальної відповідальності. У цих осіб створюється відчуття безкарності та вседозволеності, що, у свою чергу, може призвести до вчинення ними повторних злочинів [1]. Тому видається доцільним з'ясувати, що таке причетність до злочину, адже у чинному Кримінальному кодексі України не наводиться визначення цього поняття.

За формулюванням великого тлумачного словника сучасної української мови, причетність означає відношення до якої справи або до когось [2]. З точки зору кримінального права, причетність до злочину – це діяльність особи, що не є співучастю, і полягає у сприянні вчиненню злочинного посягання або прихованню його слідів. Причетність до злочину існує в тому випадку, коли особа залучається до співучасті в злочині вже після вчинення злочину, тобто виконання його об'єктивної сторони.

Причетність характеризується тим, що в діях особи, яка залучається до співучасті в злочині після його вчинення, немає причинного зв'язку між умислом і діями основних співучасників і особи, яка залучається до співучасті в злочині після його вчинення, тобто така особа при виникненні умислу на вчинення групового злочину до складу співучасників не входила.

В сучасному кримінальному праві виділяється три види причетності: потурання, приховування і недонесення.

Потуранням визнається несумлінне ставлення особи до своїх обов'язків, що виражається в невиконанні нею дій, спрямованих на припинення вчиненого злочину. О. М. Лемешко визначає причетність до злочину як злочинне діяння, що обумовлене наявністю вчинюваного або вчиненого злочину інших осіб (попереднього злочину). З огляду на це, потурання злочину – це самостійний різновид причетності до злочину, що вчиняється спеціально зобов'язаним суб'єктом, який не виконав правовий обов'язок припинення попереднього злочину, що вчиняється [3].

Цей вид причетності характеризується відсутністю спільності, як об'єктивної ознаки співучасті, а також суб'єктивної ознаки – спрямованості на досягнення загального злочинного наслідку. Наприклад, спостерігаючи за тим, як у кімнаті для затриманих один з них б'є іншого, співробітник міліції не приймає ніяких заходів для припинення цього злочину. У такому випадку службова особа хоча й усвідомлює, що відбувається злочин, однак не приймає в ньому участі, завдяки чому співучасть тут відсутня і вчинене визнається потуранням.

Слід зазначити, що потуранням може бути лише умисне неперешкоджання злочинній діяльності інших осіб. Мотивами бездіяльності можуть бути небажання перешкоджати здійсненню посягання, страх за свою безпеку тощо. Зазначений вид причетності завдяки відсутності ознаки спільності не утворює співучасті, на підставі чого зазначена особа не підлягає відповідальності як співучасник. Разом з тим, кримінальна відповідальність за потурання передбачається окремими статтями Особливої частини Кримінального кодексу як самостійний злочин. Наприклад, ст. 364 КК України – зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Можлива і відповідальність за ст. 256 КК (заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздальгідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності), а також за ст. 426 КК (умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим, або непорушення військовою службовою особою, яка є органом дізнання, кримінальної справи щодо підлеглого, який вчинив злочин, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду).

Отже, потурання злочину – умисна бездіяльність спеціально зобов'язаної особи (похідний злочин), яка не припиняє вчинення злочину (попередній злочин) іншою особою (особами) [4].

До потурання зобов'язаних приватних осіб слід віднести і деякі із суспільно небезпечних діянь, що підпадають під дію норми про залишення в небезпеці (ст. 135 КК України), тобто завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан. До такого висновку можна дійти, з огляду на те, що в нормі про залишення в небезпеці (як, утім, і в нормі про ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України) при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам) не конкретизовані джерела небезпеки (отже, ними можуть бути і злочинні посягання).

У ч. 1 статті 1187 ЦК джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних

засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб [5].

Виходячи з розуміння джерела підвищеної небезпеки як діяльності, групову злочинну діяльність, особливо її організовані форми, можна віднести до джерел небезпеки, оскільки організована злочинність у її новому вигляді прийняла настільки грандіозні масштаби, що стала являти загрозу не тільки окремим громадянам, а й національній безпеці України в цілому.

Оскільки головне призначення норм про залишення в небезпеці (ст. 135 КК України) та про ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України) полягає в тому, щоб убезпечити життя людини, відкіля б небезпека не виходила, то ці норми будуть цілком відповідати своєму призначенню, якщо їх дія буде поширюватися і на випадки неперешкоджання загрозливим життя людини злочинним посяганням. На підставі норми про залишення в небезпеці (як і норми про ненадання допомоги) особи, які потурають злочину, можуть відповідати за непротидію посяганням на життя чи злочини, пов'язані з посяганнями на життя: вбивствам (ст. 115 КК), посяганням на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК) тощо.

У КК України склад залишення в небезпеці описаний як завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан.

Таким чином, для настання відповідальності за потурання посяганням на життя людини відповідно до ст. 135 КК необхідна наявність такої сукупності умов: 1) особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані, внаслідок злочинного посягання, має бути позбавлена можливості самостійно вжити заходів до самозбереження; 2) винна особа повинна була мати можливість протидіяти посяганням на життя; 3) винна особа була зобов'язана піклуватися про потерпілого (за договором, виходячи з обов'язків по службі чи роботі, внаслідок інших правових обов'язків) або сама поставила потерпілого в небезпеку злочинного на його життя посягання.

Відповідальність за потурання, допущене приватними особами, може наступити за нормами КК України за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку

допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам.

Відповідальність за потурання за ст. 136 КК настає при таких умовах: 1) не вжиті необхідні заходи протидії злочину були в цій конкретній ситуації єдиним засобом надання допомоги потерпілому, який знаходиться в небезпечному для життя стані, внаслідок злочинного посягання; 2) ці заходи були необхідними і такими, що не терплять зволікання; 3) ці заходи могли бути початі винними без серйозної небезпеки для себе чи інших осіб.

Дії, спрямовані на перешкоджання злочину, за невиконання яких настає відповідальність за нормами про ненадання допомоги і залишення в небезпеці, повинні бути здійснені в межах необхідної оборони. Разом з тим, як нам уявляється, оскільки мова йде про протидію посяганням на саме цінне людське благо – на життя, в цих випадках самі рішучі дії проти злочинця (аж до заподіяння йому смерті) повинні, як правило, визнаватися такими, що вчинені у стані необхідної оборони.

Момент закінчення потурання зазвичай пов'язується з установленням самого факту неперешкоджання з боку службової, приватної чи спеціально зобов'язаної приватної особи відносно підготовки, вчинення чи приховання злочину. Однак у деяких випадках цей момент відсувається на пізнішу стадію, коли, наприклад, настають певні наслідки. В останніх випадках для складу злочину потрібно встановити наявність причинного зв'язку між фактом неперешкоджання злочину і передбаченими законом суспільно небезпечними наслідками.

Із суб'єктивної сторони потурання, як правило, відбувається з прямим умислом. Разом з тим, коли для наявності складу злочину вимагаються певні суспільно небезпечні наслідки вина при потуранні може виступати й у так називаній «подвійній» формі. Мета при потуранні, зазвичай, немає чіткого вираження і не є обов'язковим елементом складу злочину. Як правило, вона виражається в бажанні потурача уникнути дійсних чи уявних неприємностей, ускладнень, небезпеки, можливість чого пов'язується винним з перешкоджанням злочину. В окремих випадках мета може бути включена до складу злочину.

В основі мотивів потурання лежать спонукання, обумовлені соціальним нігілізмом, що може доповнюватися такими негативними властивостями особи, як егоїзм, кар'єризм, безвільність, безтурботність, зловтіха, користь тощо. Корисливі мотиви і мотиви іншої особистої зацікавленості також можуть бути ознаками складу злочину при потуранні.

Необхідно враховувати, що кримінально караним є потурання осіб, на яких у встановленому порядку покладений обов'язок щодо недопущення вчинення злочинів. Неперешкоджання злочину іншими особами, на яких такий обов'язок не лежить (наприклад, випадковий перехожий не припиняє вчинюваного хуліганства і не сповіщає про це правоохоронні органи), не тягне наслідків кримінально-правового характеру, але може одержати негативну моральну оцінку з боку суспільства.

Приховування являє собою заздалегідь не обіцяне укриття злочинця, слідів злочину, або предметів, одержаних злочинним шляхом. До приховування злочину відносяться лише ті дії, які вчиняються злочинцем умисно з метою укриття злочину. Необережні дії також можуть привести до фактичного знищення слідів злочину, однак їх не варто поєднувати з умисними діями злочинця щодо приховування злочину.

Приховування злочину – це система взаємозалежних елементів, поведінкових актів, спрямованих на підготовку і вчинення дій з приховування злочину. Ці акти поведінки (дії, операції, прийоми) перебувають у певній ієрархії і субординації як частини цілеспрямованої і вольової діяльності. Вид прояву цієї діяльності як один з можливих варіантів поведінки обумовлений факторами зовнішньої і внутрішньої детермінації, об'єктивними умовами середовища і особливостями особи людини, характером об'єкта і предмета злочинного посягання, технічною оснащеністю, наявністю співучасників, попередніми стосунками між злочинцем і жертвою, особливостями місця, часу і обстановки приховування злочину. Необхідність пристосування до вказаних факторів призводить винного до використання особливостей цих факторів, у чому і полягає їх детермінуюча роль. Функціонально ця система актів поведінки обов'язково призводить злочинця до реалізації задуманого з приховування злочину [6].

Приховування може бути конструктивною ознакою деяких суспільно небезпечних діянь, як, наприклад: викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах. При цьому під приховуванням офіційних документів, печаток або штампів слід розуміти протиправне приховання або утаювання цих предметів без мети подальшого ними заволодіння [7].

Вчення вбивства з метою приховування іншого злочину є обставиною, що обтяжує основний склад умисного вбивства. Пленум Верховного Суду України зазначив, що дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК і за пособництво в тому злочині, який приховувався [8].

Особливість п. 9 ч. 2 ст. 115 КК полягає в тому, що він є окремим проявом особливої юридичної конструкції, в якій передбачене певне поєднання принаймні двох окремих злочинів – умисного вбивства та «іншого злочину» (з метою приховати який або полегшити вчинення якого вчинюється умисне вбивство) [9].

Короленко М. П. аналізуючи питання кваліфікації і класифікації умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, зробив такі висновки: 1) за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України та за статтями КК, що передбачають відповідальність за цей злочин, слід кваліфікувати дії, коли винний особисто вчинив злочин чи замах на нього та умисне вбивство з метою його приховання. Для застосування п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України не має значення, чи був винний виконавцем або співучасником іншого злочину. Умисне вбивство, вчинене з метою приховати вчинений злочин або полегшити його вчинення може бути вчинене як однією особою, так і за попередньою змовою групою осіб. У тих випадках, коли після вбивства з метою полегшення вчинення іншого злочину винний не встигає вчинити цей інший злочин, відповідальність настає за вбивство при кваліфікуючих обставинах і за підготовку до іншого злочину [10].

Сукупність тих чи інших об'єктивних (зовнішніх) і суб'єктивних (внутрішніх) факторів реально існуючої дійсності, що склалися на певному етапі злочинної діяльності, приведе до приховування злочину. Суб'єктом такого приховування може бути як особа, що вчинила злочин і прагне уникнути покарання, так і інша особа, яка не бере участі у злочині, але під впливом низки цих же факторів уже зацікавлена в його приховуванні.

Динамічність системи приховування пов'язана з тим, що вона є гнучкою моделлю. Її фактори, що спонукають до приховування злочину і впливають на можливість та повноту приховування, є індивідуальною особливістю одного, певного злочину, виражені в конкретному способі приховування [11].

М. В. Даньшин пропонує визначати «приховування злочину» як діяльність (елемент злочинної діяльності), що становить собою динамічну систему об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності, що сформувалися до, в момент або після вчинення злочину, реалізація якої спрямована на сліди злочину (матеріальні та ідеальні) і злочинця та їх носіїв, з метою перешкоджання розслідуванню [12].

З точки зору кримінального процесу це визначення відповідає вимогам практичної діяльності з розкриття, розслідування злочинів, що приховуються. Однак не розкриває специфічних особливостей кримінально-правового приховування злочинів.

Розкриття всіх злочинів є однією з найважливіших умов успішної протидії злочинності, головним змістом принципу невідворотності покарання. Приховання ж злочинів є суспільно небезпечною дією, що заподіює серйозну шкоду системі боротьби зі злочинністю, нормальній діяльності органів правосуддя.

Ст. 20 КК УРСР передбачала норму, відповідно до якої заздалегідь не обіцяне переховування злочинця, а так само знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину або предметів, добутих злочинним шляхом, тягне відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених статтею 186 цього Кодексу [13].

Майже такий же вигляд вона зберігла у ч. 6 ст. 27 КК України. Згідно з вказаною нормою не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 цього Кодексу [14].

У зазначеному випадку відсутня часова ознака співучасті, тому що злочин уже вчинений. З цієї причини дії, що утворюють приховування, не повинні бути заздалегідь обіцяними. Це, наприклад, випадок, коли вбивця в закривавленому одязі після вчинення злочину прийшов до свого знайомого і, розповівши про те, що трапилося, попросив дати йому інший одяг, а закривавлений спалити, що знайомий і вчинив. Перед нами заздалегідь не обіцяне приховування як злочинця, так і слідів злочину. Такий приховувач несе відповідальність за ст. 396 КК України. Ця стаття встановлює відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування лише тяжких або особливо тяжких злочинів. Приховування злочинів середньої або невеликої тяжкості кримінальній відповідальності не підлягає. Причому в силу ч. 2 ст. 396 КК не підлягають кримінальній відповідальності за приховування тяжких і особливо тяжких злочинів члени сім'ї особи, яка вчинила злочин, а також її близькі родичі, коло яких визначається законом. Відповідно до п. 11 ст. 32 КПК ними вважаються батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки [15].

В іншому випадку, якщо особа попередньо обіцяє винному сховати його чи сліди злочину, вона визнається інтелектуальним пособником вчиненого посягання і несе відповідальність як співучасник злочину.

Кримінальна відповідальність за приховування злочинів настає у випадках спеціально передбачених кримінальним законом: заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 198 КК України) і заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК України).

Об'єкт причетності до злочину має як би подвійну структуру: з одного боку, це суспільні відносини в сфері запобігання, припинення чи викриття конкретних злочинів; з іншого боку – суспільні відносини в сфері запобігання злочинам певного роду, тобто аналогічних тим, відносно яких мав місце факт незапобігання, неприпинення чи невикриття.

Однієї з цілей покарання за українським кримінальним правом є спеціальна превенція, що полягає в тому, щоб не допустити вчинення засудженою особою (завдяки антигромадській спрямованості його особистості, що вже проявилася в першому злочині) нових злочинів. Тому, якщо причетна особа вкриває злочин чи потурає йому, вона створює певну загрозу вчинення злочинцем нових злочинів. Саме тому кримінальний кодекс відносить приховування до злочинів проти правосуддя.

Об'єктивна сторона приховування завжди виражається в активних діях, що полягають у прихованні злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину або предметів, одержаних злочинним шляхом. Ці дії, спрямовані на те, щоб ускладнити або навіть унеможливити розкриття злочину, затримання особи, яка вчинила злочин, та її викриття [16]. Не можна погодитися з твердженням окремих авторів про те, що приховування може виражатися як в активних діях, так і в бездіяльності [17]. Бездіяльність причетної особи не може призвести до реального виконання об'єктивних ознак приховування; вона може утворити тільки склад недонесення чи потурання [18].

Приховання злочинця може полягати, наприклад, у наданні йому притулку, у зміні його зовнішнього вигляду, у забезпеченні його підробленими документами тощо. Під прихованням знарядь і засобів вчинення злочину слід розуміти, наприклад, розміщення зазначених предметів у схованках, зміна їхнього зовнішнього вигляду чи знищення. Приховання слідів злочину – це, як правило, зміна чи знищення первісного вигляду обстановки місця вчинення злочину, знищення залишених злочинцем предметів, відбитків взуття, відбитків пальців, виправлення вм'ятин на автомашині, замивання плям крові на одязі тощо.

Приховування може бути вчинене шляхом як фізичних, так і інтелектуальних дій, хоча деякі автори вважають, що приховування може відбуватися тільки шляхом фізичних дій [19]. Прикладами вчинення приховування шляхом інтелектуальних дій можуть слугувати випадки самообмови чи інших неправдивих повідомлень з метою навести органи правосуддя на помилковий слід і дати можливість справжньому злочинцю сховатися, випадки надання порад злочинцю про те, де і як «безпечніше» укритися, сховати знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, одержані злочинним шляхом.

Разом з тим, слід мати на увазі, що приховуванням визнається не будь-яке фізичне чи інтелектуальне сприяння злочинцю, а тільки таке, що дійсно ускладнює викриття злочину. Незначна допомога злочинцю, що не мала на меті посприяти в прихованні вчиненого ним злочину і фактично така, що не зробила таке сприяння, складу приховування не утворює.

Відповідальність за заздальгідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, передбачена у ст. 198 КК України.

Приховання предметів, одержаних злочинним шляхом, може виражатися зокрема, у наданні приховувачем місця у своїй квартирі для збереження викраденого майна, у наданні злочинцю допомоги в транспортуванні цього майна в місця укриття й в інших подібних діях.

Не можуть розглядатися як приховування дії, спрямовані на безоплатне користування «плодами» злочину, оскільки об'єктивне приховання предметів, одержаних злочинним шляхом, не обумовлено при цьому спеціальною метою – укрити злочин. В окремих випадках при відповідній поінформованості осіб, які користуються «плодами» злочину,

могла б наступити відповідальність за недонесення, але така відповідальність у чинному КК відсутня.

Існують певні складності при розмежуванні приховування, що виражається в укритті предметів, одержаних злочинним шляхом, від придбання, отримання, чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом. У юридичній літературі поширена думка, відповідно до якої придбання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, розглядається як спеціальний вид приховування [20]. Однак ці діяння мають істотні розходження. Головне з них полягає в різному характері відношення винного до предметів злочину: якщо при приховуванні ці предмети ховаються (ховаються в схованках, знищуються, піддаються видозміні тощо), то при придбанні і збуті майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вони реалізуються (споживаються, обмінюються, продаються тощо).

Придбання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, – оплатне (купівля) чи інше компенсаційне (відплатне – обмін, прийняття в рахунок погашення боргу тощо) одержання такого майна. Отримання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, передбачає безоплатне одержання такого майна (наприклад, як подарунок, спадок). Збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, – це оплатне чи безоплатне відчуження майна іншій особі (продаж, дарування, обміну тощо). Зберігання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, – більш-менш тривале володіння майном, в процесі якого винний зберігає контроль над ним. Воно може знаходитись при ньому, у його оселі, транспортному засобі чи у будь-якому іншому відомому винному місці[21].

Маючи на увазі можливість вчинення приховування шляхом інтелектуальних дій, слід чітко відмежовувати цей злочин від таких суміжних з ним складів, як, наприклад, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК), завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК), відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК), перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК), розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК).

Якщо метою приховування є укриття злочину, то метою зазначених злочинів можуть бути й інші бажані результати. У тому же разі, якщо мета збігається, вчинення злочинів, передбачених статтями 383–387 КК України, слід розглядати лише як засіб вчинення приховування. У цих випадках кваліфікація повинна наставати за сукупністю статей, що передбачають відповідальність за приховування й інший відповідний злочин проти правосуддя (ідеальна сукупність).

Важливо підкреслити, що приховування кваліфікується за сукупністю з іншими злочинами, якщо воно додатково охоплюється ознаками якого-небудь іншого злочину (крім потурання), наприклад, якщо приховування

пов'язане з незаконним носінням чи зберіганням зброї або вчинено службовою особою. В останньому випадку приховування (у тім, як і придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом) завжди кваліфікується за сукупністю зі зловживанням владою або службовим становищем.

Так, заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, збут та зберігання майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, вчинене службовою особою з використанням свого службового становища (за умови спричинення істотної шкоди або тяжких наслідків), потребує кваліфікації за сукупністю злочинів – за ст. 198 і відповідною частиною ст. 364 КК України [22].

Приховування є закінченим з моменту вчинення будь-яких дій з приховання злочинця, знарядь чи засобів вчинення злочину, слідів злочину. При цьому склад приховування визнається закінченим незалежно від того, чи була винним фактично досягнута мета приховування. Було б неправильним момент закінчення цього злочину пов'язувати з дійсним досягненням зазначеної мети.

Із суб'єктивної сторони приховування характеризується виною у вигляді прямого умислу. У зміст умислу приховувача входить, насамперед, усвідомлення суспільно небезпечного характеру своїх дій. Таке усвідомлення ґрунтується в такому випадку, з одного боку, на усвідомленні характеру злочину, що вкривається, і, з іншого, – на усвідомленні того, що внаслідок дій винного злочин, що вкривається, може виявитися нерозкритим. Досягнення зазначеного наслідку складає мету діяльності винного. З цих розумінь не можна погодитися з думкою тих авторів, що допускають можливість вчинення приховування з непрямим умислом [23].

Велике значення в змісті умислу приховувача має усвідомлення ним характеру вчиненого виконавцем злочину, тому що приховувач може бути притягнутий до відповідальності тільки за приховування того злочину, характер якого охоплювався його умислом. Наприклад, якщо за обставинами справи винний міг усвідомлювати, що ним вкривається вбивство, вчинене через необережність, тоді як насправді це вбивство було вчинено умисно, то на нього взагалі не може бути покладена кримінальна відповідальність, оскільки умисне убивство не охоплювалося його умислом, а приховування необережного вбивства є некараним. У тих разі, якщо відповідальність встановлена за приховування злочинів, обтяжених кваліфікуючими ознаками, свідомість приховувача повинна охоплювати й ці ознаки.

Мета, якої бажає досягти приховувач, – укриття злочину, але разом з тим вона містить у собі і прагнення перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин чи притягнути винного до кримінальної відповідальності.

Отже, приховування, як кримінально-правове явище, – це заздалегідь не обіцяне укриття злочинця, слідів злочину, або предметів, одержаних злочинним шляхом.

Недонесенням визнається неповідомлення особою правоохоронним органам про достовірно відомі підготовлювані або вчинені злочини. В Кримінальному кодексі УРСР 1960 року відповідальність за недонесення наставала за ст. 187 цього кодексу.

Так, стаття 187 КК УРСР 1960 (недонесення про злочин) мала таку редакцію: «Недонесення про достовірно відомі підготовлювані або вчинені злочини, передбачені статтями 56 (державна зрада), 56-1 (посягання на конституційний лад), 57 (шпигунство), 58 і 59 (посягання на життя державного діяча або представника іноземної держави), 60 (диверсія), 69 (бандитизм), 79 (виготовлення або збут підроблених грошей цінних паперів чи білетів державних лотерей), 86-1 (розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах), 86, 142 і 223 частина 2 (розбій), 93 і 234 пункт «в» (умисне вбивство при обтяжуючих обставинах), 117 частини 3 і 4 (згвалтування, вчинене групою осіб, або згвалтування неповнолітньої, або згвалтування, вчинене особливо небезпечним рецидивістом чи таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а так само згвалтування малолітньої), 123-1 (захоплення заложників), 124-1 (торгівля людьми), 168 частини 2 і 3 (одержання хабара при обтяжуючих обставинах), 190-1 (посягання на життя судді, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця), 217-2 (угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна), 217-3 частина 3 (блокування транспортних комунікацій), 228-2 частина 2 (незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки), 228-3 (розкрадання радіоактивних матеріалів), 229-1 частини 2 і 3 (незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів або психотропних речовин при обтяжуючих обставинах), 229-2 частина 3 (розкрадання наркотичних засобів або психотропних речовин, вчинене особливо небезпечним рецидивістом або шляхом розбійного нападу, а так само розкрадання наркотичних засобів або психотропних речовин в особливо великих розмірах), 229-12 частина 2 (використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів при обтяжуючих обставинах), 229-15 частина 3 (незаконне введення в організм наркотичних засобів або психотропних речовин при обтяжуючих обставинах), 229-19 частина 3 (розкрадання прекурсорів, вчинене шляхом розбійного нападу, або організованою групою осіб, або в особливо великих розмірах, або особливо небезпечним рецидивістом) цього Кодексу, –карається позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років.

Недонесення про достовірно відомі підготовлювані або вчинені злочини, передбачені статтями 81 частини 2, 3 і 4, 82 частини 2, 3 і 4, 83 частини 2 і 3, 84 частини 2 і 3 (розкрадання державного або колективного майна при обтяжуючих обставинах), 94 (умисне вбивство), 101 (умисне

тяжке тілесне ушкодження), 140 частини 3 і 4, 141 частини 3 і 4, 143 частина 3 (крадіжка, грабіж та шахрайство при обтяжуючих обставинах), 169 частина 2 та 170 частина 2 (дача хабара і посередництво в хабарництві при обтяжуючих обставинах), 223 частина 2 (розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин, вчинене повторно або за попереднім зговором групою осіб чи особливо небезпечним рецидивістом) цього Кодексу, – карається позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк».

Сьогодні Кримінальний кодекс України відповідальності за цей вид причетності до злочину не передбачає. На цій підставі самостійного кримінального значення недонесення не має. Лише у випадку, якщо в діях такої особи містяться ознаки іншого самостійного складу злочину, вона підлягає за нього кримінальній відповідальності. Так, наприклад, якщо така особа незаконно зберігала вогнепальну зброю, вона підлягає відповідальності за ст. 263 КК, за недонесення ж про злочин, вчинений іншими особами, вона ні за яких умов не відповідає (ч. 7 ст. 27 КК України).

Висновки. Враховуючи все вищезгадане, слід зазначити, що:

1. Юридична природа причетності до злочину полягає в створенні сприятливих умов для вчинення і закінчення злочину.

2. До кола діянь, що складають зміст інституту причетності, відносяться: приховування і його види – заздальгідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; потурання вчиненню злочину (загальним і спеціальним суб'єктами) і залишення в небезпеці; неповідомлення про злочин і осіб, які його вчинили, а також неповідомлення: про позбавлення і жорстоке поводження, яким піддається малолітня чи інша особи, не здатні себе захистити, і про невинність арештованої, затриманої чи засудженої особи (за умови криміналізації таких діянь).

3. До критеріїв, що дозволяють виявити коло злочинів, причетність до яких доцільно переслідувати в кримінально-правовому порядку, слід відносити не тільки тяжкість основних злочинів, але й значущість об'єкта посягання (життя, фізичне і моральне здоров'я дітей), їх поширеність, складність розкриття тощо.

Використані джерела:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів вищ. чавч. закл. освіти / за заг. ред. М. І. Бажанова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 214–216.
2. Дрьомов С. Причетність до злочину: кримінально-правовий аспект / С. Дрьомов // Юридичний радник. – 2006. – № 2 (10) квітень.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – С. 1140.
4. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08
5. «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. М. Лемешко. – Х., 2001. – 20 с.

6. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. М. Лемешко. – Х., 2001. – 20с.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356. – Із змінами та доповненнями.
8. 8.Більш докладніше див.: Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. В. Даньшин. – Х., 2000. – 19 с.
9. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. П. Дзюба. – Х., 2008. – 20 с.
10. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 року № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 1. – С. 37–42.
11. Дідківська Н. А. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. А. Дідківська; Акад. адвокатури України. – К., 2005. – 19 с.
12. Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. П. Короленко; НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2002. – 20 с.
13. Більш докладніше див.: Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. В. Даньшин. – Х., 2000. – 19 с.
14. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М. В. Даньшин. – Х., 2000. – 19 с.
15. Кримінальний кодекс України : затверджений Законом від 28.12.60 // ВВР УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
16. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
17. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів вищ. чавч. закл. освіти / за заг. ред. М. І. Бажанова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 216–217.
18. Див.: Трайнин А. Н. Учение о соучастии / А. Н. Трайнин. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – С. 171.
19. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 182–183.
20. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 183.
21. Див.: Б. А. Алексеев. Ответственность за укрывательство и недоносительство / Б. А. Алексеев // Советская юстиция. – 1962. – № 20. – С. 23.

22. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – С. 539.¹
23. Кримінальний кодекс України : затверджений Законом від 28.12.60 року // Відомості Верховної Ради. – 1961. – № 2. – Ст. 14.

Рецензент: д.ю.н., старший науковий співробітник Копан О.В.